

A XVI–XVIII. századi könyvek számítógépes feldolgozásának problémái

A fenti címmel rendezett nagyszabású tudományos konferenciát a Nemzeti Kulturális Alap, az MKE és az Országos Széchényi Könyvtár 1995. december 5-én, az OSZK nagy előadótermében. A gazdag tematikájú és igen magas szakmai színvonalú rendezvény két – közérdeklődésre számot tartó – előadását közöljük az alábbiakban.

Főbb problémák a nemzetközi gyakorlat tükrében

A számítógépes adatrögzítés a könyvtári feldolgozás és együttműködés új formáit teszi lehetővé, megvalósíthatónak látszik egy nemzetközi online katalógus kiépítése, melynek révén felgyorsulhat az információáramlás, s leküzdhetővé válnak a földrajzi távolságok.

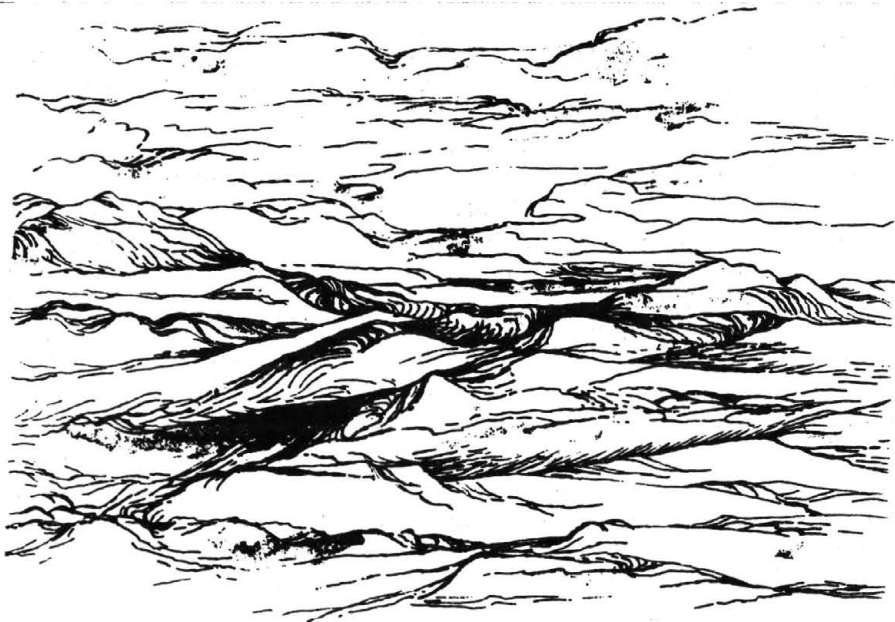
Az elmúlt évtizedekben a világ számos könyvtárában kezdtek bizonyos állományrészeket számítógépes adatbázisban rögzíteni; az egyes országok kialakították saját rendszerüket, nemzeti programjukat. Az alkalmazott szabványok és szoftverek különbözősége viszont éppen az egységes adatbázis majdani létrehozását teszi kétségessé. Az 1989. évi párizsi IFLA konferencián a résztvevők elhatározták, hogy nemzetközi megbeszélést szerveznek a régi könyvek számítógépes feldolgozásának helyzetéről. A konferencia szervezését a British Library és a Bayerische Staatsbibliothek vállalta, s meg is valósult 1990 novemberében Münchenben. A 64 résztvevőt személy szerint hívták meg, s többségük a nyugat-európai könyvtárakat képviselte, de voltunk néhányan az ún. kelet-európai országokból is, továbbá jelen voltak az Európai Közösség, az IFLA, a Library of Congress, az OCLC (Online Computer Library Center) és az RLG (Research Libraries Group) valamint az Eng.STC (The English Short Title Catalogue) képviselői is. A konferencia anyaga, kiegészítve néhány ott el nem hangzott előadással, nyomtatásban is megjelent 1992-ben, angol nyelven. Részletes ismertetését a közelmúltban készítettem el, s hamarosan olvasható lesz a Könyvtári Figyelőben.

A konferencián szóba került szinte valamennyi probléma, több felszólaló hangsúlyozta, hogy az egységesítés terén különösen nehéz egy mindenki számára elfogadható megoldást találni. Így például különböző formátumok használatosak az egyes országokban (MARC, USMARC, UKMARC, UNIMARC, MAB-DB stb.), valamint különbözőek a katalogizálás szabályai is (RAK, PICA,

AACR2 stb.), bár egyre inkább általánosan elfogadottá válik az ISBD(A), megoldatlan még személy- és testületi nevek egységesítése. Jól illusztrálja a helyzetet a nemzetközi összefogásban egyébként vezető szerepet játszó német és amerikai gyakorlat eltérése, mert míg a német katalógizálási szabályzat (RAK-WB) elfogadja a 61-es párizsi és a 69-es koppenhágai nemzetközi konferencia ajánlását, mely szerint az eredeti nyelvű névalakot kell használni az ókori és középkori szerzők valamint egyes testületi nevek (pl. egyházi szervezetek) esetében, addig az angol-amerikai szabályzat (AACR) az angol nyelvű formát teszi kötelezővé. Mivel pedig az amerikai gyakorlatban meghatározó szerepet játszó Library of Congress is ezt fogadta el, számos amerikai könyvtár is ehhez kapcsolódott. Akkor viszont mi lesz az online rendszerrel, mely kontinenseket kapcsolhat össze?

Az egységes gyakorlat kialakítása alapvető feltétele mindenféle együttműködésnek, bár megvalósítása közel sem egyszerű. A régi könyvek kategóriájába a kézi sokszorosítással, nyomtatással készült könyveket soroljuk a könyvnyomtatás kezdetétől újabban 1830-ig. Aki egy kicsit is tájékozott ezen időszak kiadványaiban, képet alkothat a regisztrálandó anyag sokféleségéről, eltérő jellegzetességeiről, egyedi problémáiról. Elfogadhatjuk Richard Christophersnek, az IFLA ISBD(A) Munkacsoport elnökének a véleményét, melyet az ISBD(A) bevezetőjében fogalmazott meg: „A példák olykor eredménytelen keresése arról győzött meg, hogy a régi könyvek több nehézséget okoznak, mint amennyit egyetlen szabályzatszöveg megoldhatna: mert ha mindenre kitérne, elfogadhatatlanul hosszúvá és bonyolulttá válna a szabályzat, és mégsem terjedhetne ki mindenre. A minden szabálynak fittyet hányó dokumentumok esetében csak azt tanácsolhatom, hogy járjanak el az ISBD(A) szellemében, és használják a józan eszüket. A régebbi könyvek katalóguscédulái mindenkor kikerülhetetlen megalkuvást jelentettek a teljes bibliográfiai leírás és a lelőhelyjegyzékszerű megközelítés között, egyrészt azért, mert az általános katalógus nem tartalmazhatja az előbbinek valamennyi részét, másrészt teljes leírásokat sohasem tudnak készíteni olyan egyszerűen, amelyek közül sok csak egyedi jellegzetességei folytán azonosítható valamely adott kiadás tagjaként, és ezért a sommásnál teljesebb kezelést igényelnek.”

A régi könyvek számítógépre vitt katalógusa igényes feltárás esetén sokkal több információval szolgálhat, és gyorsabb keresést tesz lehetővé, mint egy hagyományos katalógus. Az adatok bevitelének többféle gyakorlata létezik: a **retrospektív katalógus konverzió** (röviden: **retrokonverzió**), amikor egy már meglévő katalógust visznek fel számítógépre, illetve a **retrospektív katalógizálás**, amelynek során a könyv kézbevitelével rögzítik az adatokat, részint akkor, ha a könyvanyag addig katalógizálatlan volt, vagy a meglévő katalógusok tartalmilag nem kielégítőek. Világszerte több könyvtárban végzik a nyomtatott vagy jó állapotú katalógusok anyagának számítógépre való bevitelét scannerrel, de ez a módszer meglehetősen sok elméleti és gyakorlati problémát vet fel. Azt, hogy egy gyűjtemény a retrokonverziót vagy a rekatalógizálást választja-e, több tényezőtől függ. Először is attól, hogy milyen színvonalú katalógusokat lehet felhasználni, milyen technikával és szoftverrel lehet az adatokat átvinni, s mindez mekkora állományt érint. A nagyobb és tehetősebb könyvtárak általában mindkét gyakorlatot alkalmazzák, de költség- és időkímélés miatt lehetőleg a minimumra csökkentik a könyvek kézbevitelét. Ebből viszont igen sok hiba származhat. A

British Library a meglevő nyomtatott katalógusait konvertálja, de a 16–18. századi anyag esetében valamennyi tételnél ellenőrzik a címlapot, sőt szükség esetén a könyv egyéb jellemzőit is.

Nagyon tanulságos a németországi helyzet. Az egykori nyugatnémet könyvtárak közül a müncheni *Bayerische Staatsbibliothek* és a *Niedersächsische Staats- und Universitätsbibliothek (Göttingen)* rendelkezik a legnagyobb régi könyvanyaggal. Már a hatvanas évek elején felmerült az igény, hogy a kézzel írt, nem kielégítő, régi katalógusokat számítógépre vigyék. Maga a project a próbamenettel 1981-ben indult Münchenben, 1985-ben pedig Göttingenben. Az állomány nagysága Münchenben 1501-től 1840-ig 600 000 címet jelent, Göttingenben pedig az ottani időhatár kiterjesztésével 1945-ig 1,1 milliót. Természetesen a programot egyik könyvtár sem tudná csupán saját erőből és munkatársi gárdával végrehajtani, az egész németországi retrokonverziót Deutsche Forschungsgemeinschaft támogatja. Az iszonyatosan nagy anyagra való tekintettel szóba se jöhet a könyvek kézbevétele, a Deutsche Forschungsgemeinschaft könyvtári bizottsága csupán a konverziót engedélyezte. A rekordok az ISBD és a RAK-WB (Regeln für die Alphabetische Katalogisierung. Bd. 1. Regeln für Wissenschaftliche Bibliotheken. Wiesbaden 1983.) A konverzió tehát ebben az esetben azt jelenti, hogy a rekordok azokat a bibliográfiai információkat tükrözik, amelyeket a régi katalógusok tartalmaztak, a könyveket nem veszik kézbe, kivéve néhány különleges esetet, amikor az egységesített címfejekhez vagy más kulcsfontosságú mezőkhöz ez elengedhetetlen. Megállapították a személyenkénti napi normát is, ez először 45 cím volt, de hamarosan bebizonyosodott, hogy ez teljesíthetetlen, ezért később 35-re csökkentették. Az 1840-ig megjelent művek a Bayerische Staatsbibliothekban korábban csak a nagy fólió méretű, kézzel írt, kötetes katalógusokban voltak elérhetők, 1841-től pedig 18 x 44 cm méretű, negyedrért kartonokon talál-

hatók, tehát azok az 1841 utáni beszerzések is, amelyeknek impresszuma 1840 előtti. Ezeket a kartonokat is kézzel írták, s még a német kollégák szerint is nehezen olvashatók. Ugyanezt a rendszert vezették be egykor itt a Széchényi Könyvtárban is, ez az a bizonyos „müncheni katalógus”, melynek csupán egy része lett rekatalógizálva, ill. ha az összes fontos adat a lap tején volt található, modern katalóguscédula nagyságú fotója került be a modern cédulakatalógusba. Az is külön nehézség, hogy a címfelvétel a szerző neve után a cím első, nominatívusban álló főneve alatt történt, tehát meglehetősen eltér a mai gyakorlattól. Münchenben először a kötetkatalógust vitték számítógépre, beérve az ott feltüntetett adatokkal, ez kb. 522 000 címleírást jelentett. A negyedrért kartonokon levő anyag kezelése már jóval nehezkesebbnek bizonyult. Ki kellett válogatni az időhatárig terjedő anyagrészt, ami 2,4 millió karton átnézését jelentette, abból az átemeltek száma 140 000. Ezt a műveletet a számítógépre vitelkor itt nálunk is el kell végezni a modern és a müncheni katalógusban. Mint említettem, a címleírások csupán a legszükségesebb bibliográfiai kiigazításokkal, de lényegében a könyvek kézbevétele és a kutatás újabb eredményeinek figyelembevétele nélkül kerülnek az adatbázisba. A teljes anyag előzetes kiadása 1987-ben meg is jelent a Saur cég gondozásában. A kötetek megtekinthetők itt nálunk is, a Régi Nyomtatványok Tára segédkönyvtárában. Az adatfeltárás mélységét az egykori címleíró szempontjai határozzák meg. A címleírások általában igen rövidek, s ez az egyes kiadások megkülönböztetését olykor lehetetlenné teszi. A helyesírási jellegzetességek, melyek ugyancsak a kiadás azonosításához fontosak, nem mindig tükröződnek. De vegyünk egy példát!

Philipp Melanchton egyik pamfletjét (*Ein Schriftt...wider die Artickel der Pawerschaft*) 1525-ben több nyomdász is megjelentette. Ez a mű Münchenben is megtalálható, ld. az említett katalógus 26. kötetének 327. lapján:

(Schriftt... wider die Artickel der Pawerschaft)

Ein schriftt... wider die Artickel der Pawerschaftt. –

S.1., 1525 Res. 4 Germ.sp.380,11

Res. 4 Germ.sp.380,12

Ebből a leírásból azt a következtetést vonhatja le a kutató, hogy a mű 2 példányban található meg a könyvtárban, mégpedig valószínűleg azonosak, tehát az egyik a másiknak dupluma. A valóság azonban más. Ha visszakeressük a művet a VD 16-ban, ami autopsia alapján, a címlapokat tükrözve tárja fel az anyagot, s felhasználja a modern szakirodalom, a nyomdász- és irodalomtörténeti kutatás eredményeit is, azonnal kiderül, hogy ez a művecske ugyanazon évben, tehát 1525-ben, az alábbi kiadásokban jelent meg: Augsburg, Simprecht Ruff; Nürnberg, Jobst Gutknecht; Strassburg, Johann Knobloch d. Ä.; Strassburg, Wolfgang Köpfel; Wittenberg, Johann Rhau-Grünenberg és Zwickau, Jörg Gastel. Valamennyi kiadás eredetileg s. l. et typ. jelent meg, csupán a későbbi kutatás azonosította őket (ld. VD 16 M 4201–4206.). Melanchtonnak és általában a reformáció korának igen gazdag modern szakirodalma van. Nos, akkor melyik a müncheni példány? A felsoroltak közül nem egy, hanem kettő: a nürnbergi Gutknecht és a strassburgi Köpfel. S hogy minek alapján? Onnan, hogy a VD a címleírások alatt közli a jelzeteket, s a két müncheni jelzete a fenti kettő alatt szerepel, tehát azokkal azonos. Két különböző kiadásról van tehát szó, melyeknek még a helyes-

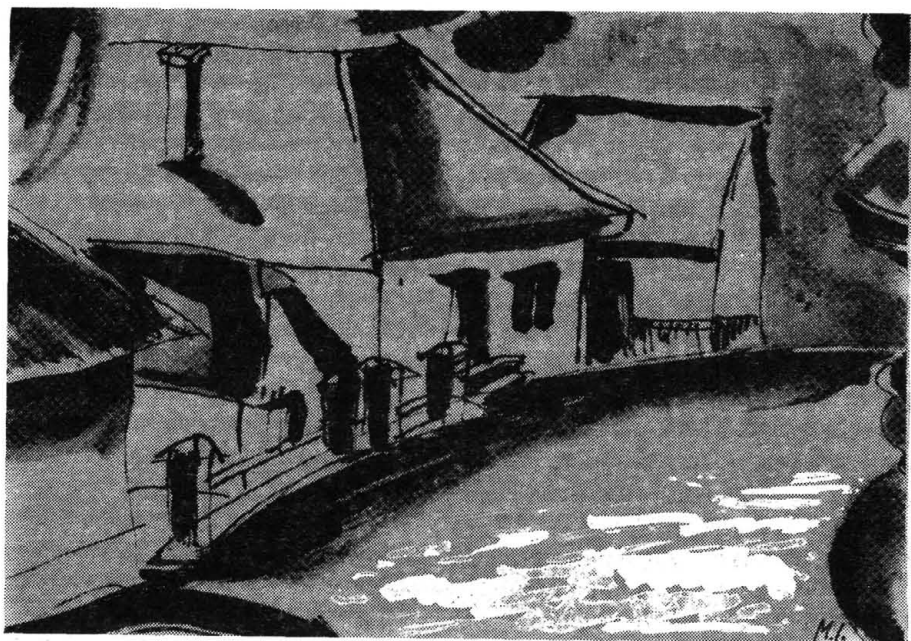
írásuk sem egyezik, bár a BSB–AK a nürnbergi tükrözi, ezzel szemben a strassburgi a következő: Eyn schriftt...wider die artickel der Baurshafft.

Mivel a nyomtatott katalógus ezen esetben még terjedelmet sem közöl, az sem derülhet ki, hogy a nürnbergi 12 levél, a strassburgi viszont 14. Ez a short title katalógusok, ill. a régi címléírások autopsia nélküli átvételének a hátránya. Nem vitás, hogy egy több százezres állomány egyenkénti kézbevétele iszonyatosan hosszú időt igényelne, s csillagászati összegekbe kerülne. Akkor viszont felmerül a kérdés, kinek az igényét és keresési szempontjait elégíti ki egy ilyen feltárás? Azét, aki csak úgy általában érdeklődik egy adott mű iránt, hogy hol található meg, de a további részletekért a hagyományos módon közvetlenül az őrző könyvtárakhoz kell fordulnia. S ekkor még nem beszéltünk az egyéb jellemzőkről: az illusztráltságról, a kötésről, az esetleges marginális bejegyzésekről, a posszesz-szorokról stb.

Tudom, hogy mindezekkel az igényekkel maximalistáknak látszhatunk. De egy munka tervezésekor pontosan meg kell határozni az elérendő célokat, a fejlesztés irányát, a feltárt adatok bővítésének szempontjait, s mindezek személyi és anyagi feltételeit, valamint nem utolsó sorban a munka befejezésének várható időpontját is. A kisebb gyűjtemények itt előnyben vannak, hiszen még egy igényesebb feltárással is belátható időn belül végezhetnek. Senki se remélje, hogy a feldolgozatlan régi könyvek problémája azonnal megoldódik egy számítógép és egy szoftver megvásárlásával! A munka csak ezután kezdődik. Egy hiányos leírásokat tartalmazó katalógusnak a gépre vitele nem oldja meg a számítógépes rögzítés feladatát, előbb-utóbb szükségessé válik az adatok pótlása, mégpedig a könyvek kézbevételeivel, konzultálva a modern szakirodalommal.

A régi könyvek számítógépes feldolgozása még a lehető legkevesebb adat rögzítése esetén is igen költséges. Németországban, mint már említettük, a Deutsche Forschungsgemeinschaft a program legfőbb támogatója. A két nagy gyűjteményhez – München és Göttingen – 1989-ben csatlakozott a tübingeni Universitätsbibliothek, a Hochschulbibliothekszentrum des Landes Nordrhein-Westfalen (Köln), 1990-ben a stuttgarti Landesbibliothek és Wolfenbüttel, egyenként kb. 300 000 konvertálandó rekorddal (a wolfenbütteli könyvtár addigra a Volkswagen-Stiftung anyagi támogatásával kb. 80 000 teológiai témájú művet már konvertált). A DFG fedezi a személyi költségek 2/3-át, vagyis projectenként 4-4 könyvtáros fizetését, s ehhez az adott könyvtárnak még legalább kettőről kell gondoskodnia, tehát könyvtáranként legkevesebb 6 szakképzett munkatárs foglalkozik a konvertálással. A Szakmai irányelveket a már említett DFG könyvtári bizottsága írja elő, s az egyes könyvtárak kötelesek rendszeresen beszámolni a végzett munkáról. Az egységes munkamódszerek követése érdekében a Bayerische Staatsbibliothek vezetésével létrehoztak egy a résztvevő könyvtárakból álló munkacsoportot. Ahol csak lehet, ésszerűen megosztják a munkákat, így pl. Tübingen és Stuttgart úgy szervezte meg a Kölnben levő Észak Rajna-Westfália-i központi katalógussal, hogy mindegyik könyvtár az ABC más-más részét dolgozza fel, s az adatokat kicserélik. Összefogással, közös, jól szervezett munkával gyorsabban és kisebb anyagi ráfordítással lehet egy nagy feladatot elvégezni.

Az összefogás és együttműködés nemzetközi szinten is megvalósítható. Ennek igénye fogalmazódott meg a bevezetőben említett 1990-es müncheni konferencián, ahol mindenki egyetértett abban, hogy koncentrálni lehetne a beruházási

költségeket, s létre kellene hozni egy közös online katalógust. A viták során érzékelhetővé váltak a különböző országokból érkezett könyvtárosok szemléletbeli eltérései, anyagi lehetőségeikben, a gépesítésben való jártasságuk fokozataiban, sőt politikai szempontjaikban is. Többen erőlesen követelték például, hogy az európai adatbázis működtetői európaiak legyenek, s ne kapcsolódják egyetlen amerikai rendszerhez sem. 1992 januárjában ismét összegyűltünk Münchenben, ezen a megbeszélésen elhatározták a megfelelő anyagi háttérrel rendelkező nyugati könyvtárak, hogy létrehoznak egy anyagilag független társulást, mely vállalná az európai adatbázis létrehozását és működtetését. Maga a Társulás, vagyis a Consortium of European Research Libraries, röviden CERL. 1992 áprilisában Párizsban meg is tartotta első konferenciáját. Addig 14 nyugati könyvtár csatlakozott hozzá, ami egyébként komoly anyagi feltételekkel jár. Megfogalmazták alapokmányuk 10 pontját. (Ezek között szerepel az is, hogy a formátum a UNIMARC legyen, a legmagasabb szintű szabvány az ISBD(A), s egy nemzeti szabványt kell alapul venni valamennyi egységesített névformához.) Az adatbázis gazda az EEC tagállamok számára kötelező versenytárgyalások eredményeként az RLG és a RILIN (Research Libraries Information Network – A Tudományos Könyvtárak Információs Hálózata) lett. A Társulás tagjainak száma az 1994 júliusában rendezett göttingeni LIBER konferenciáig már 24-re emelkedett. A csatlakozás komoly anyagi és személyi feltételekkel jár. Évi 10 000 ECU tagdíjat kell fizetni, s vállalni kell a géprevitel személyi és tárgyi feltételeit is. A fájlok jelenleg csak a tagok számára elérhetők. A Társulással kapcsolatos információk magyarul is olvashatók a Könyvtári Figyelő 1995/1. számában, abban a kissé tömörített fordításban, melyet Michael Smethurst göttingeni előadásának kéziratából készítettem. A volt ún. szocialista országok közül eddig csak Lengyelország csatlakozott, ahol a kormány külön pénzalappal támogatja a munkát.

Nos, visszaérkeztünk tehát megint a legfőbb meghatározó feltételhez, a pénzhez. Még a gazdagabb nyugati országokban sem a könyvtár költségvetését terheli ez a munka. A Deutsche Forschungsgemeinschaftot már említettem. Hollandiában az egyetemi könyvtárak e célból létrehozott társulását a művelődési minisztérium 800 000 Dfl-al, vagyis a várható költségek kb. 75%-ával támogatja, Dániában már 1988-ban 1 millió dán koronát = 250 000 DM különítettek el a retropektív konverzió kidolgozására, de sorolni lehetne további példákat is.

Van egy probléma, amely egyformán jelentkezik a tehetősebb és a szegényebb könyvtárakban – a munka személyi feltételei. A két müncheni konferencián, melyeken személyesen is jelen lehettem, szinte valamennyi résztvevő arról panaszkodott, hogy mennyire nehéz szakmailag felkészült, a régi könyvekhez értő, nyelveket tudó munkatársakat találni, akik a gépre vitelhez szükséges adatokat összegyűjtik, rendszerezik, hiszen a jól előkészített munka alapján egy jó gépíró is elvégezheti a begépelést, de a feladat szakmai részéhez egyéb ismeretek is kellenek. Pedig az Európai Közösség országaiban nagyobb az emberek mozgásteret, pályázatok útján, meghatározott időre, egy-egy feladatra szerződnek intézményekhez, s így a könyvtáraknak is módjuk lenne kiválóatni a legmegfelelőbbeket. Nálunk, úgy hiszem, ebben egyetérthetünk, kissé más a helyzet. Egyre kevesebb munkatárral dolgozunk, hiszen azokkal kell elvégezni a feladatot, akik adottak. Nincs mód az új programhoz új munkatárs felvételére.

Mind ezek után felmerül a kérdés, ha ennyire nehéz a helyzet, miért is jöttünk össze? Véleményünk szerint leginkább azért, hogy tájékozódjunk, felmérjük, ki hol tart, milyen módszereket alkalmaz, amelyekben együtt tudnánk működni, hogyan lehetne valahogy a szoftverek dzsungelében eligazodni, lehetséges-e valamiféle közös, költség- és energiakímélő együttműködés. Ehhez a közös töprengéshez kérem az Önök tevékeny részvételét.

Wojtilláné dr. Salgó Ágnes

Régi hazai nyomtatványok adatbázisainak elvei Tervek – elképzelések

Az 1801 előtt készült hazai nyomtatványok jelentős forrásul szolgálnak valamennyi tudományág hazai történetének műveléséhez, ezért szükséges ezeket mind korszerűbb bibliográfiákban az érdeklődő kutatók rendelkezésére bocsájtani. Az e nyomtatványokra vonatkozó adatok gyűjtésére, feldolgozására és publikálására irányuló munkálatok az egyes Hungarica-kategóriákban különböző szinteken folynak.

A legfontosabb kategóriákat jelentő nyelvi és területi „Hungaricum”-ok, azaz a részben vagy egészen magyar nyelven, valamint a történelmi Magyarországon bármely nyelven megjelent nyomtatványok igényes és korszerű feltárását az Országos Széchényi Könyvtár Régi Magyarországi Nyomtatványok Szerkesztőségének munkatársai munkatervi feladatként végzik. Ennek eredményeként látott

napvilágot a Régi Magyarországi Nyomatványok első két kötete. Közülük az első a magyarországi könyvnyomtatás kezdetétől 1600-ig 869 tételleírást tartalmaz (Budapest 1971), a második további 762, 1601 és 1635 között készült nyomatvány leírását adta közre (Bp. 1983). Az előkészületben lévő harmadik kötet felső időhatára 1655. Tételszáma pedig meghaladja az 1100-at. Az 1656 és 1701 közötti időszakra vonatkozóan valószínűleg még három további kötet készül.

Ezeknek a nyomatványoknak a művelődéstörténeti jelentősége, értékes voltuk, ritkaságuk – hiszen nem egyszer unikumokról van szó –, indokoltá, viszonylagosan alacsony számuk (ca 7000) pedig lehetővé tette, hogy feltárásuk a lehető legigényesebb módon történjék. Fontos ez a felbukkanó további példányok azonosíthatósága, a variánsok felismerése érdekében is.

A leírások a lehetőségeknek megfelelően autopszia alapján készültek, ahol ennek akadálya volt, vagy az adat csak feltételezett, ill. említésből ismert, az is nyilvánvalóvá válik a leírásból. A címleírást az impresszum, a kolláció és a terjedelem, a könyv formátuma és a benne fellelhető könyvdíszek jellegére való utalás teszi teljessé. A bibliográfiai hivatkozások után következik a könyv műfajának meghatározása és tartalmának részletezése. Az esetleges szövegkiadások adatainak közlése után foglaljuk össze a nyomatványra vonatkozó kutatási eredményeket, majd a „Confer” utal a kapcsolódó tétel(ek)re. A tételleírást a példányok ill. azok teljességi adatai zárják. Ez a XVI. században az összes ismert példány esetén megtalálható, de a második kötettől kezdve csak 10 példány alatt. Az RMNy kötetek használhatóságát tízféle mutató biztosítja. Ezek: A nyomdahelyek időrendi mutatója; Nyomdamutató – Helységek és nyomdászok; Személynévmutató; Helynévmutató; Címmutató; A magyar nyelvű énekek és versek incipitmutatója; Tárgymutató; Nyelvi mutató; Könyvtárak mutatója; A fontosabb bibliográfiai konkordanciája.

Talán néhány kedves kollégában felmerül a kérdés, miért is idéztem fel ilyen részletességgel az RMNy szerkezetét, hiszen azt általában ebben a körben ismerik. Nos, hát azért, mivel véleményem szerint az RMNy első szerkesztőgárdája – nem is sejtve – nagyrészt kialakította azokat az elveket, amelyekre egy régi könyves bibliográfiai adatbázisnak – készüljön az cédulázással, vagyis „kézimunkával”, vagy software-rel – a célszerű és hathatós használhatóság érdekében mindenképpen tekintettel kell lennie. Ez azt jelenti, hogy a majdani adatbázis rekordjainak tartalmaznia kell az RMNY-beli leírás egyes szerkezeti elemeit, csupán annak középső részét kellene átalakítani: a szöveges tartalmi leírást és a szakirodalom ugyancsak szöveges összefoglalását. Viszont a leendő adatbázisban legalább a felsorolt mutatóknak megfelelően lenne ideális keresni: azaz személyekre, helynevekre, címekre, versincipitekre, műfajokra, a nyomatványok nyelvére, példányokra, sőt ezen szempontok kombinációira is stb. A kombinált keresés bizonyos nyomai már az eddig megjelent kötetekben is megtalálhatók, hiszen a nyomdamutató a helységek betűrendjében az ott működő nyomdászokat és tevékenységi körüket is jelzi; a személynévmutató szerzők esetén a kötetben szereplő művük/műveik rövid címét is közreadja; a helynévmutató utal azokra a személyekre, akik az adott helyen működtek, ezért érdemes őket visszakeresni a névmutatóban, nyomdahelyek esetében felhívja a figyelmet a nyomdamutatóra stb.

Erről az igényességről a jövőben sem szabad lemondani.

A legegyszerűbb lenne az RMNy két kötetét adatbázissá alakítani, de ezt éppen a kötetek magas színvonala és remek használhatósága miatt feleslegesnek látjuk. Viszont a negyedik kötettől kezdve már a számítógép segítségét is igénybe kívánjuk venni a kötet kéziratának szövegszerkesztővel való elkészítésében, és mutatkozásában. De mindenképpen a könyvformában való megjelenítés mellett vagyunk a folyamatosság biztosítása érdekében.

Az RMNy XVI. és XVII. századi részének számítógépes adatbázissá való alakítása ill. kiépítése tehát a távoli jövő feladata lehetne, amihez a kiindulás a negyedik és következő kötetek számítógéppel készült kéziratának és mutatóinak a felhasználásával viszonylag egyszerűnek látszik. Akkor majd természetesen gondolni lehetne arra is, hogy a most szépen épülő „XVI–XVII. századi betűtípusrepertórium” adatai külön, visszakereshető mezőként szintén beépüljenek egy-egy nyomtatvány leírásába. S addigra talán megtalálja az emberiség egy-egy nyomtatvány címlapjának, és néhány fontos lapjának a digitalizálására alkalmas olcsó, és a dokumentumot kímélő technikai megoldást is, hiszen ez manapság e művelet nagy memóriaigénye miatt könyvtári viszonylatban gyakorlatilag még elképzelhetetlen. Ugyanakkor azt is látnunk kell, hogy legalább a XVI–XVII. századi, legrégebb magyarországi nyomtatványok adatbázisa csak így lehetne tökéletes.

A számítógépnek a betűtípuskutatás szolgálatába állításáról Borsa Gedeonnak már 1971-ben az volt az elképzelése, hogy a biztos impresszummal rendelkező 16. századi nyomtatványok betűtípusait „optikai úton letapogatva” be kellene táplálni egy számítógépbe. Ezután az impresszum nélküli, meghatározandó nyomtatványok betűtípusait a gép összevetné a gépben tárolt betűanyaggal, és meghatározná a kiadvány előállítási helyét. Az egyre tökéletesedő alakfelismerő programok segítségével ez az elképzelése megvalósíthatónak tűnik, de úgy látjuk, hogy ez talán felesleges a hazai XVI–XVII. századi nyomdák viszonylatában, ahol a XX. század másik nagy vívmányát, a xerokopiát felhasználva már rendelkezésre áll mindegyik nyomda betűkészletének repertórium, sőt sok nyomda monografikus feldolgozása is elkészült. Nem gazdaságos tehát – még ha gépi úton is – ugyanazt a munkát újra elvégezni.

Már most bizonyos, hogy az 1701 után keletkezett magyar nyelvű illetve Magyarországon bármely nyelven megjelent nyomtatványok bibliográfiai feltárása nem folyhat olyan részletességgel és mélységben, amint az 1701 előttié. Oka ennek a nyomtatványok nagy száma – 27 000-et meghaladó tételről van szó. E korszakra vonatkozóan a Petrik I–VIII. kötetek adnak eligazítást. Ezekben az abc négyszer kezdődik, és két nyomda- és kiadásmutató is található (VI. és VIII. kötet). A nehézkes keresés miatt indokoltnak véljük ezeknek a nyomtatványoknak adatbázisban való feldolgozását. Az adatbázis neve: „XVIII. Századi Hazai Nyomtatványok Adatbázisa” lehetne. Az előmunkálatok e téren igen jónak mondhatók, hiszen az utóbb kiadott VII. és VIII. kötet címléírásait már autopszia alapján publikáltuk, a többi tételről pedig fokozatosan gyűjtjük a címlapxeroxokat, és a terjedelemadatokat, hogy tökéletes leírásuk elkészülhessen. Rendelkezésre áll továbbá a nyomtatványok példánynyilvántartása is, amely mintegy 200 000 példányról ad áttekintést.

A „XVIII. Századi Hazai Nyomtatványok Adatbázisá”-nak kiépítése tehát a legújabb bibliografizált tételek betáplálásával kezdődhetne, és fokozatosan egészülhetne ki. Az egyes visszakereshető adatok a következők lennének: szerző, közreműködők, cím, kiadás helye, éve, nyomdása, terjedelem, formátum, bibliográfiai hivatkozás (Petrik kötetszám és lapszám, stb.) a kiadvány példányai, ill. e szempontok kombinációira.

Elképzelhetőnek tartjuk, hogy utódaink ezt az adatbázist használhatják majd fel akkor, amikor a VI. RMNY kötet megjelentével a XVIII. századi hazai nyomtatványok feltárása befejeződött. 1750-ig minden bizonnyal érdemes lesz majd kiegészíteni ezt az adatbázist a következő, önálló, visszakereshető adatmezőkkel: műfaj, nyelv, a tartalom rövid felsorolása, s a vonatkozó irodalom.

Közelebbi terveink között szerepel viszont az ún. „Régi Magyarországi Szerzők” (RMSZ) elnevezésű adatbázis fokozatos kiépítése. 1989-ben kézirat gyanánt napvilágot látott a „Régi Magyarországi Szerzők” című névjegyzék, amely kb. 10.000 1801 előtt publikált magyar szerző nevét és legfontosabb adatait adta közre. Wix Györgyné dolgozik jelenleg az OTKA által biztosított kutatási pénzből e névjegyzék kiegészítésén, adatainak ellenőrzésén és korrigálásán. A jegyzék közli – ha van adatunk – egy-egy szerző születési évét és helyét, valamint halálozási évét, legfontosabb tevékenységi körét földrajzi utalással együtt. A javított változat tartalmazni fogja majd a szerzők összes előforduló névformáját, azokat a megállapított alakhoz utalja, valamint közreadja a szerzőre vonatkozó legfontosabb szakirodalmat is. Eredetileg e jegyzék a magyar szerzők külföldi könyvtárakban őrzött műveinek felkutatására készült, és a tapasztalat alapján elmondhatjuk, hogy valóban nagyon hasznos segédeszköznek bizonyult annak első, még csiszolást igénylő változata is.

Az „RMSZ” adatbázisba terveink szerint belekerülnének a fent említett adatok, és lehetőség nyílna benne a kombinált keresésre is, tehát pl. ha valaki az 1601 és 1630 között Heidelbergben tanult erdélyi szerzőkre kíváncsi – akár Erdélyben születtek, vagy ott működtek – megkaphatná azoknak a listáját.

Az RMSZ névjegyzékben megállapított szerzői névforma képezhetné a Régi Magyarországi Szerzők és Műveik, azaz az „RMSZM”-adatbázis alapját. Ez a egyes szerzők köré csoportosítva tartalmazná műveiket, és azok fellelhető példányait, akár magyar nyelven, akár Magyarországon, akár külföldön idegen nyelven jelentek is meg azok. Nagy szükség van egy ilyen jellegű összefoglalásra, hiszen a hungarus szerzők nyomtatásban megjelent életművét jelenleg bizony csak nagy vesződéssel tudjuk bibliográfiákból összekeresni. A magyarországi publikációkra vonatkozóan 1635-ig az RMNy, 1636 és 1711 között az RMK I. és II. kötete, a XVIII. századra vonatkozóan a Petrik kötetek adnak eligazítást, ha a külföldön idegen nyelven megjelent publikációkra vagyunk kíváncsiak, akkor 1711-ig az RMK III. kötete és a hozzá megjelent négy Pótlások füzet nyújt segítséget.

S az RMK III. említésével át is térhetünk a harmadik hungaricum-kategóriára, Hungarus-szerzők külföldön, idegen nyelven megjelent publikációira. Szabó Károly monumentális bibliográfiájának harmadik kötete tárta fel az általa ismert, e kategóriában megjelent nyomtatványokat, 4831 bibliográfiai egységet (Budapest 1896–1898). 1990 és 1993 között jelent meg az RMK III. Pótlások négy füzete, amely 2887 tétellel egészítette ki Szabó Károly száz évvel ezelőtti összeállítását. A Pótlások címléírásai a lehetőségeknek megfelelően autopszia alapján készültek, közlik a kollációt, terjedelmet és formátum adatait, felsorolják a főbb vonatkozó bibliográfiákat és 10 példányig megadják a fellelhető példányok őrzőhelyét is. Az eredeti RMK III-ban és a Pótlásokban hamarosan könnyű lesz keresni, mivel a jövő évben napvilágot lát majd azok közös Névmutatója is. Ezért az RMK III kategória külön adatbázissá építését a közeljövőben nem tervezzük. Viszont címléírásai és példányai helyet fognak kapni az RMSZM adatbázisban az RMNy, RMK I–II és Petrik-adatokhoz hasonlóan.

Egyetlen területe van az 1801 előtt készült, három, említett hungaricum-kategóriának, amelynek bibliográfiai feltárása még nem történt meg, ez pedig: magyar szerzők 1712 és 1800 között külföldön, idegen nyelven megjelentetett műveinek bibliográfiája, vagyis az RMK III folytatása a XVIII. században. Igaz, hogy Petrik Géza közölt ilyen adatokat is, de ezek kigyűjtése és szisztematikus feltárása akár csak a legnagyobb gyűjteményekben is, még elvégzendő feladatunk. Amennyiben lesz pénzügyi támogatásunk, 1996 és 2000 között ezt a hiányosságot szeretnénk pótolni ugyanazzal a szakértő gárdával, akik az RMK III Pótlások összeállításán sikerrel fáradoztak.

Így az évezred végére minden korszakban, mind a három, legfontosabb nyomtatott hungaricum-kategóriában egészen 1800-ig megteremtődnek azok az alapok, amelyekre építve az RMSZM adatbázis valóban egyre teljesebb képet tud adni az 1800 előtt alkotott magyarországi literátorok munkásságáról – egyelőre sajnos a kéziratok számbavétele nélkül.

Tehát, ha elképzeléseink megvalósulnának, a régi hazai nyomtatványok bibliográfiai feldolgozása és a belőlük való tájékoztatás a következő adatbázisok segítségével folyhatnának:

- Régi Magyarországi Szerzők
- Régi Magyarországi Szerzők és Műveik
- XVIII. Századi Hazai Nyomtatványok

A távolabbi jövőben: Régi Magyarországi Nyomtatványok

Ezeknek az OSZK nagy, Dobis/Libis rendszerétől független, önálló egységként kellene működnie az RMNy Szerkesztőségben, annak egymással összekapcsolt gépein. Létrehozásukat nem eddigi nyilvántartásaink számítógépre váltása érdekében, vagyis öncélból, de nem is a számítógépes adatfeldolgozás divatja miatt szorgalmazzuk. Hanem ezek által kívánjuk az eddigieknél összetettebb információkhoz juttatni a használókat, sőt a jelenleg meglévő, de eddig – az összefüggések viszonylag könnyű felismerése hiányában – kihasználatlan eredményeink is így válhatnak közkinccsé. Éppen ezért a leendő software-től az összetett, sokszorosán kombinált keresési lehetőségek megteremtését és a program bővíthetőségét várjuk. A bibliográfiai rekordok bevitelkor tekintettel kell lennünk a nemzetközi gyakorlatban elterjedt MARC – UNIMARC formátumra. A bővítések, helyreigazítások legfőbb forrása pedig továbbra is a gyűjtemények bejelentései lennének. Sőt példánynyilvántartásaink betáplálását is meg kell előznie egy ellenőrző munkafázisnak, vagyis meg kell győződnünk a nálunk nyilván tartásba vett példányok meglétéről, helyes azonosításáról is.

Meg is ragadom rögtön az alkalmat, és ezúton kérem, hogy ahol a régi könyvek gépi feldolgozása folyik, nyomtassák ki az 1801 előtt megjelent nyomtatványok legfontosabb adatait és jelzetét, és küldjék meg nekünk úgy, ahogyan ezt valaha jegyzék ill. cédulaformában tették. Ettől kezdve bizonyos időközönként tájékoztassanak bennünket az évente feldolgozott régi könyvanyagról. Szándékosan kérjük nemcsak a hungaricumok adatait, hanem az összes 1801 előtti példány bejelentését, mert az RMNy Szerkesztőség gondozza a Központi Katalógus 1801 előtti részét is, és sajnos elmondhatom, hogy nagyon ritka az a gyűjtemény, amelyik rendszeresen jelenti rekatalogizált anyagát. Fáradozásukat előre is köszönjük. A példányok azonosításában, – különösen a töredékek, csonka nyomtatványok, variánsok esetében – a továbbiakban is szívesen állunk a gyűjtemények rendelkezésére. Ez az állandó munkakapcsolat a garancia arra, hogy egyelőre még főleg csak a hagyományos úton, de reményeink szerint mihamarabb a computert is munkánk szolgálatába állítva gyümölcsözően munkálkodjunk a régi értékeink minél teljesebb és igazabb megismerésén és feltárásán.

¹ *Werner Starck: Zur Frage der Identifizierung von Exemplaren in Altdruckkataloge = Biblos, 1993/94. 216–217.*

² *Borsa Gedeon: Régi nyomtatványok betűtípusainak vizsgálata számítógéppel = Magyar Tudomány 1971. 488–491.*

P. Vásárhelyi Judit

Nincs egyetlen út...

Tudósítás a Magyar Olvasástársaság 8. konferenciájáról és közgyűléséről

„Valamint a házat is alulról kezdik építeni, azonképpen a magyar irodalom olvasóközönségének nevelését is alul, a gyermekeknél kell elkezdni.” – idézte a híres magyar mesefró, Benedek Elek gondolatát a Magyar Olvasástársaság (HunRA) nyolcadik konferenciájának mottója. Az immár negyedik születésnapját ünneplő Társaság életében kiemelkedő jelentőségű esemény részesei lehettek mindazok, akik 1995. október 27-én összegyűltek az Országos Széchényi Könyvtárban, „Az Irodalmi érték közvetítése” címmel rendezett tanácskozáson.

Fontos mérföldkőhöz érkezett a Társaság ezen a napon, hiszen 1991-es fennállása óta – többek közt hét hazai és egy nemzetközi konferencia sikeres megrendezését, három könyv és több tucat cikk megjelentetését maga mögött tudva – immár másodszor választott vezetőséget a konferenciával egyidőben rendezett közgyűlés. A résztvevők az új, 10 fős vezetőség új elnökévé Kádárné Fülöp Juditot, alelnökké pedig Nagy Attilát választották.

A szervezeti megújulás mellett – a konferenciák eddigi hagyományaival részben szakítva – a tanácskozás formája is újszerű volt. A megszokott 15 perces előadásokra csak az ülés délutáni részében került sor, a délelőtti ülészakot a pódiumvitanak szentelték a rendezők. Az újítás rendkívül sikeresnek bizonyult, hiszen az olvasáskultúra kérdéskörével a legkülönbözőbb nézőpontból foglalkozó szakemberek kerekasztal-beszélgetésébe minden résztvevő bekapcsolódhatott.

A vita résztvevői három nagy témakört érintve mondták el véleményüket az irodalmi értékek közvetítéséről. Ezek közül a legnagyobb teret *Az ismeretszerzési folyamat átalakulása: az audio-vizuális eszközök, a lektúr irodalom térhódítása* című kérdéskör kapta.

Középiszkolai tanári tapasztalataira alapozva *Balaton Teréz* a mai tizenéves olvasók és az írók közti szakadékokról beszélt. Véleménye szerint az írók és az olvasók közti kommunikációs folyamat a közös kulturális előismeret, valamint a közös nyelvi rendszer adekvát használatának hiánya miatt sérül, így a tinédzserrek a szépirodalom olvasása során megélt kudarcok miatt a könnyebben érthető lektúrok olvasását választják.

E tendencia ellen harcolva, az irodalmi nyelv használatára való nevelés, a tizenéves korosztály ún. „értelmiségi létformára” való felkészítésének egy évek óta jól működő, gyakorlati formájáról számolt be *Kovács Gáborné*, a Baár Mada Református Gimnázium tanára. Immár 5 éve jelenik meg rendszeresen a *Bárka* című folyóirat a gimnázium diákjainak műveiből, diákok szerkesztésében. A negyedévenként, átlagosan 50 oldal terjedelemben megjelenő folyóirat szerkesztése a régi diákonképzőkörök mintájára szerveződő öntevékeny csoportok feladata.

Káldi Tamás mérnökként a számítástechnika rohamos térhódítása következtében létrejövő olvasási szokás-változásokra hívta fel a figyelmet. Véleménye szerint fel kell készülnünk arra, hogy az írásbeli kommunikáció, így az olvasás elsődleges eszközévé rövidesen a számítógép válik. A pedagógusoknak ez ellen nem harcolniuk kell, hanem kiaknázniuk a benne rejlő lehetőségeket.

E gondolatával Káldi Tamás már a kerekasztal-beszélgetés következő nagy témaköréhez – *Az iskola szerepe az irodalmi értékközvetítésben* – kapcsolódott. Az irodalmi érték három, egymással nem érintkező területre szakadt, a tanított, a művelt és az olvasott értékek „szigetére”. Ennek bizonyítékául szolgál, hogy a tantervekből hiányoznak azok a művek, amiket a gyerekek valóban élveznek és értenek az adott életkorban, így pl.: a színvonalas sci-fi, az ismeretterjesztő irodalom vagy akár a II. világháború utáni amerikai irodalom.

Az irodalommal való foglalkozás „utolsó mentsvárának” nevezte az iskolát Lányi András író. A fogalmi, gondolkodást, képzelőerőt nem igénylő televíziós ismeretszerzés, az élet „szervezetté” válása oly mértékben csökkenti a valódi, emberközi kommunikáció szükségességét, hogy sajnos csak az iskola marad a kommunikáció egyedüli lehetséges színtere.

Nagy Attila szerint azonban az olvasás nem szigetelhető el az iskola falai közé. A társadalom egészének kell vállalnia a felelősséget, bár – mint olvasásszociológus – figyelemre méltó tendenciákat sorolt fel a társadalom olvasási szokásainak átalakulásáról. Így a non-fiction irodalom térhódítása a szépirodalom rovására, „a szórakozási kultúra” meghatározó értékévé válása, valamint a magyar kultúra amerikanizálódása mind-mind hozzájárul ahhoz az ún. „modernizációs folyamat-hoz”, ami irodalmi értékek devalválódását eredményezi.

Az iskolát tartja az érték-szocializációs folyamat elsődleges színterének Szakács Béla szaktanácsadó is. A tapasztalatok szerint azonban az iskola e feladatának nem tud eleget tenni és ezért legfőképp a tantervi előírások a felelősek. Véleménye szerint a tantervi anyag kb. 50%-ától meg kell szabadulni, hiszen a jelenlegi tanterv az irodalomtörténet tanítását tűzi ki elsődleges céljául, ez azonban a gyakorlatban legtöbbször csak az irodalmi kronológia tanítását jelenti. A tanterveknek fel kell vállalniuk, hogy olyan műveken keresztül próbálják a gyermekeket irodalomszerető felnőtté nevelni, amelyeknek olvasása valóban élményt jelent minden gyermek számára.

Az élmények, az érzelmek keresésének és átadásának hiányaként fogalmazódott meg az irodalmi értékek közvetítésében és befogadásában nyomon követhető harmadik hiányosság.

„Az élmény elementáris szükséglet az ember életében” – idézte Kádárné Fülöp Judit Hankiss Elemér szavait –, de az élményeket nemcsak megélni, átadni is tudni kell. A mai gyermekek nagy része nem tapasztalja meg, hogy az ő élményére bárki is kíváncsi, ezáltal nem alakul ki bennük az élményátadás igénye. A felnőttek felelőssége ezért nemcsak a gyermekek számára megfelelő irodalom kiválasztásából áll, a gyermekeket „kifelé kell fordítaniuk”, megadva számukra a kultúra befogadásának, az „együttes örömmel” a lehetőségét.

Az „örülni tudás” képességeire, a fantáziadús, élményközpontú feladatvégzésre sajnos a mai iskola nem tanítja meg a gyermekeket, mivel már az óvoda is a XXI. századi, modern világra készíti fel a jövő nemzedékét, éppen csak a mai pillanat örömét elfeledve. Winkler Márta keserű gondolatai sajnos, reális képet

festettek a mai oktatási folyamatról. Élményközpontú iskolájában – ahogy az elnevezése is sugallja – a személyességet, az érzelmi odafordulást szem előtt tartva, a saját motivációból fakadó ismeretszerzés, a derű, az optimista életszeretet élményét próbálja megosztani tanítványaival.

A kerekasztal-beszélgetés utáni délutáni ülészakot két, az olvasási folyamat lélektani hatását vizsgáló előadás foglalta keretbe. *Halász László* pszichológus az olvasást, mint egyfajta korlátok nélküli játékhelyzetet a frusztrációs helyzetek leküzdése egy hatékony eszközként tartja.

E téren szerzett gyakorlati tapasztalatairól számolt be *Haász Erzsébet*, aki az Erzsébet Kórház krízis-intervenciós osztályán évek óta nagy sikerrel gyógyítja betegeit a biblioterápia, azaz irodalmi művek olvasásának és feldolgozásának segítségével.

Kapcsolódva a délelőtti kerekasztal-beszélgetés egyik fő témájához, az érték közvetítés módszereinek kérdése délutáni előadásokban is megjelent. *Gabnai Katalin* szerint a hagyomány mint érték átadása, – az ő szóhasználatával élve – „örökítése” hiányzik a mai felnövekvő generációk nevelése során.

Az elmúlt idők kultúrájának átörökítéséhez illeszkedve, *Fábri Anna* a klasszikusok olvasása révén megszerezhető és átadható kulturális örökségről beszélt. Jókai, Mikszáth és a többi klasszikus író műveinek olvasása nemcsak a múlttal való kapcsolattartás eszköze lehet, hanem biztos alapot jelenthet a múlt és a jelen közti kulturális szakadék áthidalásában, és a mindennapi, emberi kapcsolatok számára is.

A hagyományok, az irodalmi értékek átadásának egy régóta működő formáját osztotta meg a résztvevőkkel *Hajnal Jenő*, a zentai színtársulat vezetője. Mint lelkes pedagógus, az osztályterem szabta korlátok közül kilépve, színpadi feldolgozásokon keresztül próbálja az „érintők” nemzedékét valódi irodalmi élményhez juttatni.

Az irodalom, az olvasás megszerettetésének iskolai keretek között megvalósítható lehetőségeiről beszélt *Sáráné Lukácsy Sarolta* és *Kálmánné Bors Irén*. Sáráné a kétéves Gazdaasszonyképző Speciális Szakiskola magyar nyelvi óráinak tantervébe a diákok számára a későbbi munkájuk során leginkább felhasználható irodalmi műveket, a gyermek- és ifjúsági irodalom legjavát válogatta. Kálmánné az iskolai órákon való felolvasás szükségességét hangsúlyozta. Tapasztalatai szerint nemcsak a klasszikus értelemben vett, a tanár általi felolvasás bizonyul hasznosnak az oktatásban, hanem a fordított helyzet is – amikor a felolvasó személy a gyermek – nagyban hozzájárul a szövegértési problémák megoldásához.

A konferencia résztvevői – foglalkozásuknál, érdeklődési körüknél fogva, országhatáron belülről és túlról érkezvén – különböző nézőpontokból látták a magyar olvasáskultúrát, az irodalmi értékek közvetítésének hibáit, lehetséges alternatíváit. A tanácskozás végére kikristályosodott egységes vélemény szerint azonban az olvasás megszerettetésének, az irodalmi értékek közvetítésének nincsenek kijelölt, egyedüli felelősei, nincs egyetlen kijelölt útja. A múlt felé fordulás, a hagyományok átörökítése és befogadása, a játék, az élménykeresés mind-mind egymással szorosan összefüggő és nélkülözhetetlen alapelemei egy olyan egységes szemléletrendszernek, amelynek segítségével a jövő generációjának tagjai is művelt, érett személyiségű, boldog felnőtté válhatnak.

Szalai Enikő